

Učme sa robiť z núl jednotky, v súkromí aj v krajine

Nonzero: the logic of human destiny (Nenulovosť: logika ľudského osudu), Robert Wright, Vintage Books, New York, 2001

V pamätnej scéne oskarového filmu Čistá duša sa matematický génus John Nash v bare dohovára s tromi kamarátmi, ako sa dostať k piatim dievčatám od vedľa. Okrem jednej blondínky sú ostatné brunetky, no práve blondínka sa všetkým páči najviac. Nash vtedy prišiel s radou: „Ak všetci pôjdeme za blondínkou a navzájom sa budeme podráždať, nikto z nás ju nedostane. Potom pôjdeme za jej kamoškami, ale tie sa na nás vykašlú, lebo žiadna nechce byť tou „druhou z núdze.“ Zase nikto nevyhrá. Ale čo ak nikto z nás nepôjde za blondínkou? Nebudeme si zavadať, neurazíme ostatné baby. To je jediná cesta k úspechu pre všetkých. To je jediná cesta, ako sa všetci dostaneme k sexu.“

Nash sa vlastne snažil zmeniť myslenie kamarátov z typu „ja na úkor ostatných“ na typ „ja aj vy môžeme získať.“ Použil optiku teórie hier, vetvy matematiky, ktorá sa v ekonómii používa na skúmanie rozhodovania ľudí zapojených do situácie („hry“), ktorej výsledok závisí od konania ostatných, pretože záujmy hráčov sa prelínajú. Rovnakú optiku použil americký novinár Robert Wright v knihe *Nenulovosť*.

Samotná teória hier prišla na svet na konci druhej svetovej vojny a v posledných rokoch je populárna medzi vedcami v sociálnych vedách. Za jej aplikovanie napokon vlni získali Nobelovu cenu za ekonómiu Thomas Schelling a Robert Aumann, predtým už spomínaný John Nash s kolegami Harshanyim a Seltenom ešte v roku 1994.

Wright sa pozerá na históriu ľudstva cez špecifický koncept teórie hier, hru s nenulovým koncom. Vzájomný kontakt aspoň dvoch ľudí sa dá rozdeliť na „hru“ s nulovým alebo nenulovým výsledkom. Špeciálnou situáciou je hra s nulovým koncom, keď výhra jedného znamená prehru druhého v rovnakej veľkosti. Zimnú olympiádu môže každé štyri roky usporiadať len jedno mesto na svete, predsedom vlády môže byť len jeden politik, podobne ako ísť na rande s istou blondínkou môže len jeden človek. Na druhej strane, pri hrách s nenulovým koncom môžu vyhrať (ale aj prehrať) obe strany. Platí to napríklad pre spoluhráčov pri tenisovej štvorhre, partnerov vládnej koalície alebo manželov v rodine. Sú to situácie, kde čím viac sa darí jednému, tým väčší osoh má aj druhý, a naopak. Vo väčšine životných situácií však dochádza k zmiešavaniu oboch typov hier (zápas štvorhry skončí rovnako pre ťahúňa aj slabšieho z dvojice, ale ohlas diváka, či šance pre nasadenie v budúcej štvorhre budú u hráčov rôzne).

Wright si všíma, že do hier, či už v práci, rodine alebo s priateľmi, sa na rozdiel od málo zaľudnenej zeme pred niekoľkými storočiami, zapájame čoraz častejšie. Vďaka logike histórie, kvôli výraznému rastu počtu obyvateľov na jednej strane, a poklesu komunikačných a cestovných nákladov, sa čoraz častejšie dostávame do hier, kde výsledok závisí aj od niekoho iného. **Sme na sebe ako jednotlivci, kolektívy, firmy, krajiny, stále viac a viac závislí.** „Náš osud,“ píše Wright, „je z časti presunutý z našich rúk do rúk iných ľudí, tak ako časť ich osudov je teraz v našich rukách.“ A to v stále

väčšej miere. Čoraz viac je podľa Wrighta dobrá správa zo zahraničia (mier na Balkáne, rastúca ruská ekonomika) aj dobrou správou pre našu domácu scénu, a naopak, zlé správy ďaleko od nás (nárast prípadov vtácej chrípky v juhovýchodnej Ázii, nepokoje v ropných oblastiach Nigérie) sú zlými aj pre našu krajinu.

Globalizácia, alebo nárast počtu hier, boli nevyhnutné, píše Wright. Hnacím motorom je, analogicky s bojom o prežitie adaptáciou druhov v biologickej evolúcii, boj o moc a prežitie najinvenčnejších ľudí, kultúr, politických zoskupení v kultúrnej evolúcii. Adaptácia a inovácia vedú k rozmachu úspešných druhov a ďalšiemu technologickému pokroku, k stále väčšiemu potenciálu vytážiť zo spolupráce, z hier s nenulovým výsledkom. Ľudské kultúry, podobne ako tie biologické, tak spejú k stále zložitejším formám práve vďaka logike nenulovosti.

Dlhodobými víťazmi v histórii sú pre Wrighta ľudia, kultúry či náboženstvá s pravidlami, ktoré podporujú riešenie konfliktov smerom k nenulovým, a to plusovým výsledkom. Rastúca vzájomná závislosť, a teda rastúci potenciál pre obojstranne výhodné interakcie, povedie podľa autora k zvýšenému dopytu po inštitúciách globálneho vládnutia. Príklady Medzinárodného menového fondu, Svetovej obchodnej organizácie či Európskej únie sú preňho príznakmi nevyhnutného tlaku histórie. Čím viac sú krajiny sveta závislejšie, tým efektívnejšie je globálne manažovanie problémov ako terorizmus, vírusy, ekonomické cykly, telekomunikačné štandardy. Zároveň pokračujúci pokles komunikačných nákladov a rast interakcií s inými bude podľa Wrighta sprevádzať zmenšovanie nášho súkromia v prospech vlád, ale často aj nadnárodných inštitúcií, výmenou za vlastnú bezpečnosť.

Wright má pre nadnárodné inštitúcie aj jednu paradoxnú úlohu: spomaliť ekonomickú globalizáciu. Dôvodom je jeho strach o skupiny, ktoré prechodne v globalizácii strácajú (manuálni pracovníci v rozvinutých krajinách, ochranári v rozvojových štátoch) či zo skupín, ktoré globalizáciu a hodnoty bohatého sveta odmietajú (moslimskí fundamentalisti a teroristi rôzneho druhu). Aj vďaka globalizácii tieto skupiny dostávajú väčšiu silu svojim protivníkom poškodiť (11. september môžeme brať za takýto príznak doby). Wright preto v miernom spomalení globalizácie vidí príležitosť, ako dať týmto skupinám viac času na ekonomickú i kultúrnu adaptáciu a tak zmenšiť rady radikálnych nespokojencov.

V každom prípade podľa Wrighta z globalizácie vytážia najviac spolupráci otvorení ľudia, firmy a krajiny, nie zatvorené komunity a štáty s deštruktívnym „kto z koho“ myslením. Aby sme uspeli, musíme sa učiť rozumieť globálnym zmenám a učiť sa uspieť viac v nenulových ako nulových hrách. Aj pre Slovákov je to veľká výzva. Prieskum inštitútu INEKO z roku 2002 ukázal, že podľa viac ako polovice Slovákov bohatne jedna krajina vždy či väčšinou na úkor iných krajín. V rámci Slovenska bolo vnímanie hier s nulovým koncom ešte dominantnejšie: viac ako dve tretiny respondentov tvrdilo, že v ich okolí sa vždy či väčšinou bohatne na úkor druhých. Zdá sa, že potenciál využívať situácie pre hry s plusovým výsledkom pre obe strany ostáva u nás nevyužitý.

Gabriel Šípoš je analytikom ekonomického inštitútu INEKO. Tento článok je jedným zo série recenzií nedávno publikovaných významných ekonomických kníh, ktoré sú súčasťou projektu INEKO podporeného Nadáciou SPP.